

Izer Janka

Komposzt a sírhalmokon

Régóta vártam már, hogy Kemény István Lúdbőr című esszékötetét a kezembe vehessem. A költészet megkopasztását már korábban olvastam részleteiben, jó reklám volt, izgatottan nyitottam ki a könyvet.

Keserédes csalódás lett belőle. Nem minőségi okokból, hiszen Kemény István legnagyobb kortárs íróink egyike. De tartalmilag másra számítottam. Szépségre, az irodalom dicsőítésére, a világ jobbá tételének útjaira. Helyette kiábrándultságot találtam, politikát, generációs problémákat.

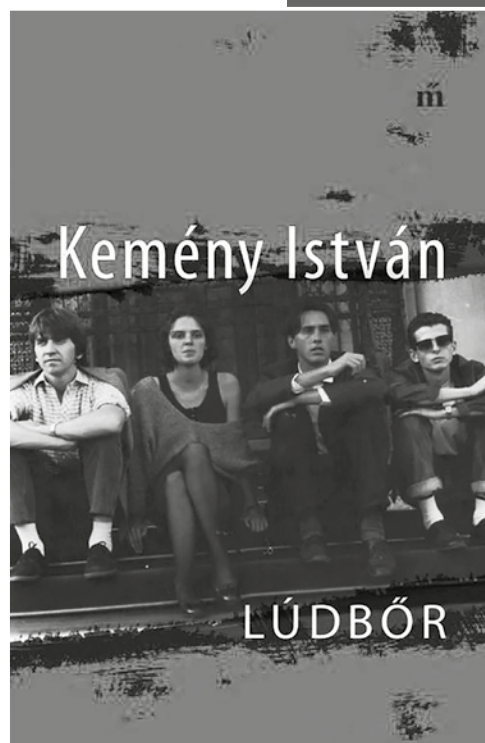
„Tudod, hogy tévedek
Tudom, hogy tévedek
A Gyógyfűért megyek
Amerre Gilgames”

Minél tovább haladtam az olvasásban, annál biztosabb lettem, ez nem az én korosztályomnak íródott. Ez a mű Kemény István és a szülei lelkiállapotának lenyomata. A 40-60 éves embereké. A világháborúk és a szocializmus frusztrált utódaié. A huszadik század örököseié.

Ady Endre volt az utolsó magyar. És az utolsó próféta, aki a népet még kiválasztottként tudta kezelni. Most már csak a „jóreg magyar pesszimizmus létezik” – üzeni az elbeszélő.

Ezek az emberek szüleikkel, nagyszüleikkel egyetemben borzalmas tragédiákat éltek át. Egy olyan korba születtek bele, amelyben a magyarság – és jövőképe – pusztult el. Magyarország lakosságának egytizedét veszítette el a háborúban, területének jelentős részét a békekötésekkor, a szabadságát a szocializmusban, a „legvidámabb barakk” miatti kiválasztottságérzetet a rendszerváltás után. A kor emberei még a Holdban is csalódtak. Sőt, rövid idő alatt szinte teljesen megszűnt az a büszkeség is, hogy „89-ben „mi magyarok” többet tettünk, mint ami elvárható lett volna”. Hiszen hiába mesélik el a gyerekeiknek, attól azok még jövőtlenek, mondják. Mi maradt? Elégedetlenség, harag, igazságtalanságérzet, frusztráltság meg a jobb és baloldal örökös harca. Az érzés, hogy mindenütt rossz, de a legrosszabb itthon. Miközben olvastam a könyvet, folyamatos sírhatnékomból támadt. Amióta megszülettem, csak ezeket hallom a „felnőttektől”. A „ne koccints a sörrel, mert vesszen Trianon”-t, a „tanulj nyelveket, mert külföldön tudsz majd csak boldogulni”-t, az „ennek az országnak már annyi, nekünk sem lesz már nyugdíjunk, hiszen mindenki kivándorol”-t. Kemény István sűrítve zúdítja ránk a magyarság összes XX. századi önutaló gondolatát. A generáció neveltetésének alapjait. (És természetesen felidézi az elvesztett értékeket is: a régiek bölcsességét, Istent, a népmeséket, a magyarságtudatot.)

„Egyszer megsaccoltam, hogy legalább minden második felnőtt

ÚJ OLVASÓ – fiatal szerzők régebbi könyvekről

férfi, akit ismertem, ölt embert. De mire felnőttem, ezek az emberek nagyrészt meghaltak, én pedig, nagyjából a kilencvenes évek elejére, itt maradtam, hogy most egy ideig én fogom tudni és őrizni a hagyományt. A korosztállyal együtt. És azt hittem, hogy tudom, és őrzöm, hiszen itt van mögöttem a világtörténelem legnagyobb gyilkosságsorozata. Doberdó, Auschwitz, Kolima, Hirosima. A Nagy Gyilkosság. És ez úgyis elfelejtethető. Itt van, segít nekem, véd és megtart. És olyan erős, hogy nekem nincs is más dolgom a hagyománnyal. Mert a Nagy Gyilkosság kora maga a hagyomány.”

Egyértelmű, a múlt század legfőbb szimbóluma a halott. Egy (vagy inkább halomnyi) kiterített hullát mutogat a kilencvenes évek, és az új század szülöttjeinek. A holttest bűzlik, rohad, a férgek is kikezdték már. Apáink pedig lefogják a kezünket, szemünket kipeckelik, „nézd fiam, ez az örökségetek, ti is így végzitek majd”. Nekünk, „gyerekeknek”, hányingerünk van, kérjük, hogy ássák végre el a holttestet és a csatabárdot, de hiába. „Nem engedhetjük, hogy elfeledd a múltad, hiszen jövőd sincs”. És különben is „a megbocsátás nem a megbánásból származik, hanem a felejtésből”. A Nagy Gyilkosság pedig megbocsáthatatlan, mondják. Ezért hagyományként kell őrizni. Gyűlölve Káint örökre.

És csodálkoznak, hogy az általuk kifejlesztett virtuális valóságba menekül az utánam érkező generáció. Én nem csodálkozom. Ki akar hullákat nézni, ha helyette a közösségi média álboldogságába feledkezhet? Színjáték, persze, de legalább boldogságot játszik.

Egyszerre dühös lettem a 40-60 éves korosztályra. Hagyjanak már békén! Mi még tehetünk valamit, csak hagyják, hogy jóvátegyük a hibákat, ne zárjanak be minket a hullával egy szobába! Engedjenek ki, hadd bizonyítsuk be, hogy van értelme még élni! Legalább nekünk, ha már ők nem akarnak.

Itt értettem meg, miért fontos Kemény István kötete – az én korosztályom számára is. Mert az övének azért, hogy közösen sírni, dühöngeni, nosztalgizálni tudjanak rajta. Az enyémenek, hogy tanuljon belőle. Hogy összefoglalva legyen előtte az egész XX. század tragédiája. De ez a korszak nem az én generációm halottja. Hanem a szüleinké. Mi nem gyászolhatunk helyettük, nem válaszolhatjuk meg az

ő kérdéseiket, mert nekünk saját kérdéseink, és más feladatunk van. Újjáéleszteni amit lehet, vigyázni arra, ami megmaradt. Megszervezni temetést, és tisztességesen eltemetni a halottat. Nem elfojtani, vagy elfelejteni. De földet hantolni rá, a tanulságokat komposztként rászórni, és magot ültetni a sírhalmokon. Hogy az utánunk érkezők ne rothadó húst és csontvázakat lássanak, hanem virágokat, fákat, zöldellő füvet. Valamit, amire érdemes vigyázni. Sok minden tönkrement, sok mindent elrontott a huszadik század. Igen, talán „Minden Egész eltörött”, de az nem igaz, hogy oda is vészett.

A kilencvenes években és az utána születettek már nem – vagy alig pár évig, kisgyerekként – ismerhettek olyan rokont, aki Nagy-Magyarországot tudhatta hazájának. Mi már egy kis közép-európai országocskában nőttünk fel. Ám attól még, hogy kicsi és sok más országhoz képest életteretlen, attól még az otthonunk. Parányi falusi ház a nagyvárosban. Apró ugyan, de szép, az éghajlata még egy ideig elviselhető lesz, vannak víztartalékai is. A globális felmelegedés ellenére jó darabig élhetőnek ígérkezik. Pont ezért kell vigyáznunk rá. Mert ez a jövő szempontjából olyan kincs, ami többet ér bármilyen vagyonnál. Ha Trianon miatt siránkozunk, elveszíthetjük azt is, amink most van. A migráció megállíthatatlan, az ivóvíz hiánya a legnagyobb háborús ok lesz hamarosan. Lehet, hogy a huszadik században a társadalom nagy része elpusztult, a következő században viszont az egész emberiségre kihálás várhat. Amíg a szüleink jobb és baloldalt imitálva harcolnak egymással, hogy valahol levezessék múlt századi frusztrációikat, mi a túlélés módjain gondolkodunk. Hogyan lehet olcsón atombunkert építeni a ház alá az esetleges harmadik világháború előtt? Hogyan lehetne gyorsan önellátóvá tenni majd az otthonunkat, hogy amikor elzárják a vizet, a gázt, az áramot, ne fagyjunk meg, vagy ne haljunk éhen télen?

„Hatalmas istenek
De könnyes istenek
Szívemre majd esőt
Negyven nap öntenek

Eső a földre hull
A Föld a Napba hull

A Nappal hullni kell
Tovább, gyanútlanul”

Kemény István kötetét olvasva ráébredtem, most már tényleg itt az ideje színre lépni. Sok korosztályombelivel beszélgettem már a jövőről. Mert van jövőnk. Itt. De nem a jobb és nem a baloldalon. Mert mindkettő hibás. A pszichológia kétféle rossz szülői magatartást különböztet meg. Az egyik a túlkorlátozás, a másik a túlságos szabadság. Mindkettőben sérült, problémás gyerekek nevelődnek. Azt gondolom, és Kemény István sorai között ennek igazolását éreztem, hogy a túlzott liberalizmus és a szocializmus, a huszadik század két korcsa ugyanazt a célt tűzte ki. Az egyenlőséget. Az egyik erőszakkal, a szabadságot elvéve. A másik a túlzott szabadsággal, a kapaszkodókat elvéve. Mert hogyan határozza meg magát az az ember, aki nem tehet semmit önállóan? És az, aki annyira szabad a döntésekben, hogy kiindulási pontja sincs az önmeghatározásra. Hiszen a nemét is neki kell eldöntenie. Másfajta politikai korrektség van most, mint Kemény István fiatalkorában. A hadirokkantból mozgássérült lett, majd fogyatékkal élő. Mintha csak úgy tartozna hozzá, mint a háziállat. Nehogy véletlenül kiderüljön, hogy nem egyformák és egyenlők az emberek. (Persze, az nyilvánvaló, hogy ugyanolyan értékű ember, mint az „egészséges”. De attól még miért ne lehetne más?) Ugyanígy a nő és férfi között sem szabadna egyenlőséget tenni. Egyik sem kevesebb a másiknál, viszont nem ugyanolyanok.

Ezért fontos, hogy a kötetbe kerültek Virginia Wolf gondolatai. Nincs igazi egyenlőség, nem is lesz, ne is legyen soha. Gazdagok, szegények, műveltek, műveletlenek, vezetők, beosztottak mindig voltak. És szükségesek is, ez a természetes, így működőképes egy civilizáció. Ám lenézni sem kell egymást. Ahogy például a szüleink generációja teszi a miénkkel valamiféle rögzült előítéletként. „De bizony úgy látom, hogy az a fajta művelt olvasóréteg, amelyet ifjúkoromban, kissé megkopott, de majdnem teljes pompájában én még láthattam, szép lassan sírba megy. Helyettük olyan korosztályok jönnek, akiknek az írott költészet épp annyira fontos, mint teszem azt a huszadik század történelme: szinte semennyire.” Nem mondom, hogy ebben nincs igazza az elbeszélőnek, de azt

azért nem mondhatja, hogy ebben az ő korosztályának nincs felelőssége. Mert akiknek meséltek, vagy szavaltak verset a szülei – és nem a tévé elé ültették – esténként lefekvés előtt, azok most igenis olvasnak.)

Hogy mit érez az én generációm? Görcsös valakivé válni akarást tizenévesen. Aztán kiábrándultságot, fáradtságot, fásultságot, kiégettséget ennek kudarcától. Végül már ezt sem, hanem ijedt élni akarást. A huszadik század halottja megfertőzte a szüleink generációját, akik hullafoltokkal borított testüket mutogatják és siránkoznak. Szánjuk őket, és kérjük, pihenjenek, forduljanak orvoshoz. Mi majd gondoskodunk róluk, amint végre hajlandóak a kezünkbe adni az irányítást. Különböző kénytelenek leszünk mi elvenni tőlük, amit nem a nehézsége miatt halogatunk. Hanem mert elégünk van az erőszakból. Nélküle akarunk színre lépni. Anélkül, hogy még több fájdalmat okoznánk. Menteni, ami menthető, begyógyítani, ami begyógyítható. És rájönni, mi az a szeretet. Amit a huszadik század már elfelejtett, vagy csak nem tudott átadni nekünk.

Megtanulni újra a dalokat és a meséket. Kapaszkodókat az élethez.

Persze ők, bár azt mondják, nem akarnak harcot, mégis gyanúsnak érzik, ha valaki békés úton akar megszerezni valamit. Biztosan áruló, gyenge, vagy sunyi. Pedig egész egyszerűen más nevelést kaptunk. Tőlük.

Kemény István és a szüleim generációja azt hiszi, hogy őket és a huszadik század hulláját látva mi is olyan elkeseredettek leszünk, mint ők. De nem, pont ellenkezőleg. Mi szeretnénk létrehozni valamit, ami a mostani helyzetet átlátva épül fel. A szüleinknek trauma az éhezés, a hajléktalanok tömege. Mi ebbe születünk. Ahogy ők a szocializmusba, ahol elérték a rendszerváltást. Ha képesek voltak erre, mi miért ne lennénk képesek a változtatásra? Miért lenne az egyetlen út a kivándorlás? Hiszen hamarosan külföldön sem lesz jobb, mint itt. Mert sehol sem lesz elegendő ivóvíz. (Amióta a határokon szabadabb a mozgás, mindenképpen ránk akarják eróltetni, amit a saját korosztályuk nem tehetett meg: kint találni boldogulást.) Az elbeszélő is megjegyzi: „a gyerekeim nem akarnak elmenni innen. Örökre nem.” Láthatóan nem érti,

miért. Ahogyan az én szüleim sem. Vagy a generációm bármely tagjának szülei. Pedig csak annyi történt, hogy mi nem a múltba, hanem a jelenbe nézünk. És innen próbáljuk újrakezdeni, felépíteni a jövőnket. Magyarország nem rossz hely. Talán kicsi, talán szegény. Viszont otthonos, szép, és lehetne rosszabb is. De ne legyen.

Anya és Apa csak adjátok nekünk, bízátok ránk, mi vigyázunk rá! Ne féljétek! Látjátok, még tőletek sem erőszakkal vesszük el. Mert mi tudjuk – hiszen elmondátok és megmutattátok –, hová vezet az erőszak. Ettől még nem vagyunk gyengébbek. Csak kevésbé frusztráltak.

„Ugyanott tartunk mint száz éve” – mondja az elbeszélő. Vagyis, ott ahol az 1900-as évek első felében érezték magukat a magyarok: semmi sem lett azokból a nagy álmokból, amiket a századforduló előtt dédelgettek. „Magyarország eljátszotta történelmi szerepét.” Lehet, de ha így folytatjuk, meg is öli magát. Minden század közepén történik valami váltás. Most is fog, ennek látjuk az előjeleit. Ez az én generációm gyerekeinek ügye lesz majd, vagy legalábbis az utánam következő korosztályé. Akiknek mi leszünk, mi vagyunk az új értékeket megalapozó példa. Sokkal nagyobb a felelősségünk, mint a szüleinké, mert a változás előfutárai vagyunk. Ha támogatni nem tudnak, vagy nem akarnak, legalább ne tegyék előre tönkre, amit építeni akarunk! Gyászolják el a halottaikat, béküljenek ki az életükkel. Meséljék el a tragédiákat, hogy tanuljunk belőlük, igen. De hagyják meg a hitet bennünk és az unokáinkban. Hiszen egy új világot kell felépítenünk a sírhalmokon. Hamarosan kilépünk a függöny mögül. Hogy mi lesz a jelmondatunk? Valami olyasmi, hogy „a túlélés a cél”.

Milyen lenne egy Zrínyi ma? „Legyek bátor, erős. Saját tapasztalatból ismerjem a kommunizmust, de mégse nyomorítsa meg az életemet. [...] PhD-zhessek Oxfordban. [...] Térjek haza, és tekintsem életcélommá, hogy igazságot szolgáltatassak egész Közép-Európának, hogy minden szempontból felemeljem Nyugat-Európához. Ne nyugodjak bele, hogy ez a régió már ötszáz éve hanyatlak. [...] Mindezt fegyverek nélkül képzeljem el, de ne feledkezsem meg a vitézségről. Legyen elegendő a közép-európai siránkozásból, a mindenkori megszállókra való mutogatásból. Akarjam felébreszteni Közép-Európát az áfium hatása alól, hogy érdemes legyen itt élni. És ne legyek örült: gondolkozzam legalább egy évszázadban. És higgyem erősen, hogy van még egy évszázada az emberiségnek.”

Ezeket olvasom és arra gondolok, hogy na, pontosan erről van szó. Ilyen most, vagy ilyen lesz az én generációm. Az elbeszélő csak hősként emlegeti. Egy álombeli, valóságosnak nehezen elképzelhető hősként. Én viszont tudom, hogy léteznek. Talán mégis a szüleinktől tanultuk ezeket. De nem hiszik el, hogy sikerült hőst nevelniük a gyerekeikből. Hiszen túl sokat csalódtak már ahhoz, hogy csak úgy higgyenek még ilyesmiben. Hogy ránk bizzák a jövőt, ingyen. Háború nélkül. Pedig előbb-utóbb túl gyengék lesznek, így ha nem is adják oda, mindenképpen elejtik a gyeplőt. És akkor mi majd szépen felvesszük, megsimogatjuk őket, aztán a lovak közé csapunk. A szekér pedig zörögve megindul az éjszakában a reggel felé. „Egyetlen város van [Budapest], és az maga a világ.” Hát ezeket a gondolatokat öntötte formába bennem a Lúdbőr című kötet. És mikor a végére értem, mégiscsak úgy éreztem, megkaptam, amit vártam, sőt még többet is. Az irodalom – ahogy a mű is rámutat – mindig párhuzamba hozható a társadalmi változásokkal, de ugyanakkor fölötte áll. A nagy írók egyszerre érezték át, örökítették meg nemzetük, vagy a társadalom sorsát és közvetítették valamit a szírének emberek feletti, istenhangú, félelmetes énekéből – üzeni az elbeszélő. És talán nem tud róla, de Kemény István ugyanezt teszi.

„Gyanúmra Nap nevet
Mert mégse tévedek
Egyszer majd lányt hozok
S kábító gyógyfüvet”

Ajánlom a kötetet íróknak, költőknek, a mindenkor olvasónak, hogy az irodalomról gondolkodjanak, ajánlom a nyolcvanas-kilencvenes évek előtt születetteknek, hogy jobban megismerjék önmagukat, és ajánlom az utánuk születetteknek – nekünk –, hogy megértsék a szüleiket, a XX. századot és azt, hogy melyik irányokba igen és melyekbe nem mehetünk tovább.

„És közben a hajó közeledik a szírének szikláira felé. Odüsszeusz karba tett kézzel áll, hátát az árbocnak vetve. Nincs odakötözve hozzá és a társak fülében sincs agyag. Az emberek buzgón eveznek, de lopva aggodalmas pillantásokat vetnek a királyra. Tudják, hogyha most nem fordulnak más irányba, pillanatok múlva meghallják a szírének énekét, és már nem lesz visszaút: ott pusztulnak mindannyian a szírteken.”

(Kemény István: Lúdbőr, Magvető, 2018)